

Oljerikdommen og tiden etter

Taler

Kåre Willoch

Dato

2 juni 2005

Sted

Porsgrunn

- 1 Med litt fantasi kan man hevde at allerede biskop Erich Pontoppidan pekte på at det kunne være olje under havet utenfor vår kyst. I verket «Norges Naturlige Historie», fra 1752, skrev han at «End videre er det ventelig, at i Havet ligesom på paa Jorden, udgyde sig her og der nogle rindende Olie, Bekke eller Strømme
- 5 af Petroleo, Naptha, Svovel, Steen-Kul-Fedme og andre bitumineuse og oljeagtige Safter.»

- Likevel var det vel ikke Pontoppidan som hadde inspirert de forskerne ved universitetet i Christiania som i 1874 tok initiativ til omfattende studier av
- 10 kontinentalsokkelen. Dette skulle i dobbelt forstand være grunnforskning. I et kultursamfunn kan man ikke satse ensidig på forskning som man på forhånd kan regne med nytte av. Men forskningen på vår kontinentalsokkel forble likevel lavt prioritert.
- 15 Risikoen ved slik svak forskningsinnsats ble klar da verdens nasjoner på 1950-tallet begynte å diskutere utvidelse av kyststatenes rettigheter under havet. Våre geologiske undersøkelser kunne da - i 1958 - skrive at: «Man kan se bort fra muligheten for at det skulle finnes kull, olje eller svovel på kontinentalsokkelen langs den norske kyst». Utilstrekkelig norsk forskning hadde medvirket til at vi
- 20 visste for lite til å kunne opptre rasjonelt overfor andre land. Oljehistorien bekrefter noe som bør ligge til grunn for all forskningspolitikk: Det er risikabelt å konsentrere for meget av forskningen om det som man tror er lønnsomt.

- Vår kunnskapsløshet førte til at vi til å begynne med var lite interessert i å styrke
- 25 kyststatenes rettigheter til annet enn fisk, av frykt for at norske interesser kunne bli skadet utenfor andres kyster. Heldigvis var lykken bedre enn forstanden. Andre land ville styrke kyststatenes rettigheter, og så snart vi ble klar over rikdommene på sokkelen, ble våre interesser ivaretatt meget dyktig - vel å merke bortsett fra Barentshavet. Resultatet av de internasjonale forhandlingene ble at

vi ble tildelt mer havbunn og hav pr. innbygger enn nesten noe annet folk.

Jeg nevnte den dyktighet som disse sakene etterhvert ble behandlet med, tross forsømmelsene når det gjaldt å sikre kunnskap i tide. Vi bør erkjenne at vi hadde
35 flaks også: Vi hadde snakket om "havbunnen som menneskehetens felles arv". Men idealismen var ikke mer rotfestet enn at vi kunne snu i tide. Det medvirket nok til at så meget gikk vår vei at delingen av havbunnen i Nordsjøen og Norskehavet skjedde før noen fikk særlig sterk tro på verdiene under den. Gassfunnene i Groningen i Nederland i 1959 hadde riktignok skapt anelser om
40 at det kunne være interessante petroleumsforekomster også lenger nord. I 1962 søkte oljeselskapet Philips som det første om å få foreta geologiske undersøkelser i havområdene ved Norge. Det medvirket til at Norge i 1963 proklamerte sin egen overhøyhet over norsk sokkel - egentlig imperialismen uten at noen her ville erkjenne det. Og så godtok våre naboer i Nordsjøområdet
45 deling med Norge etter midtlinjen i 1965 - fremdeles før man visste om det var olje på den norske siden. Det var først i 1967 man fant noe - Balderfeltet. Og så kom Ekofiskfunnet i 1969.

Heldigvis hadde man allerede før dette kjempemessige oljefunnet etablert meget
50 gunstige prinsipper for forvaltningen av eventuelle forekomster på norsk sokkel. Det er grunn til å anta at de som stelte med slike spørsmål den gang - spørsmål som for de fleste ennå virket ganske virkelighetsferne - hadde lært av andre oljelands erfaringer med de multinasjonale oljeselskapene, og lært av de tiltak som vertslandene etterhvert hadde truffet for å hevde sine interesser overfor
55 gigantkonsernene. Vesten førte lenge en undertrykkende politikk overfor land som hadde oljekilder, og tilvendte seg ressursene for liten betaling. Et eksempel på denne moderne form for imperialismen, som har satt spor som er av betydning ennå i vår tid - er at USA i 1953 sørget for å få avsatt den iranske statsministeren Mussadiq som hadde nasjonalisert oljeindustrien der, og satt inn
60 den vestvennlige shahen i stedet. Men oljelandene hadde bygget opp sterkere motkrefter siden dengang. Og slikt press som var utøvet overfor utviklingsland med olje kunne i alle fall ikke nytte overfor et utviklet vestlig land som Norge. Kort sagt: Norge kunne ikke bli påtvunget uforholdsmessig gunstige vilkår for de multinasjonale selskapene da man delte ut de første konsesjonene for
65 oljeleting i 1965.

Ved utlysingen av den andre runden av letetillatelser - i 1968-69 i Sverre Walter Rostofts tid som ansvarlig minister for slike saker - sikret Norge seg enda bedre

70 vilkår enn tidligere. Blant annet sikret staten seg rett til å delta i utnyttelsen av eventuelle kommersielt utnyttbare funn, såkalt "carried interest". Det var en av flere metoder for å sikre Norge en meget betydelig del av inntektene, uansett hvem som skulle få ansvaret for driften av feltene.

75 Dermed var det lagt et solid grunnlag for å sikre Norges økonomiske interesser før Philips Petroleum startet utnyttelsen av Ekofiskfeltet, som da ikke bare var Norges men verdens største oljefunn til havs. Daværende ekspedisjonssjef i utenriksdepartementet, Jens Evensen, hadde gjort en særlig verdifull innsats for dette. Det var lenge før han ble en omstridt politiker.

80

Det kom også til å få særlig betydning at oljeselskapene ikke hadde sikret seg noen begrensning i den norske stats muligheter for å øke beskatningen av deres inntekter fra norsk sokkel. Det viste seg at de kunne ha hatt svært gode grunner til å tenke gjennom dette før de satset de enorme beløp som utbyggingen kostet, 85 i en tid med svært meget lavere oljepriser enn man har hatt senere. Da driften ble lønnsom, kunne Norge øke sin andel av overskuddene ved å heve særskattene på oljevirkksomheten.

-o0o-

90

Men selv om Norge hadde all grunn til å være tilfreds med samarbeidet med de internasjonale oljeselskapene så langt, var det naturlig at det også oppstod ønsker om å etablere et norsk oljeselskap. Det dynamiske Norsk Hydro så de mulighetene som åpnet seg her. Dette medvirket til at man i 1971 - i den 95 borgerlige regjeringen Bortens tid - etablerte en statlig aksjemajoritet i dette selskapet. For mange av oss som gikk med på dette tilsynelatende antiborgerlige standpunkt var det et motiv at man derved burde kunne unngå et eget heleiet statlig oljeselskap som skulle drive oljeproduksjon i ren statlig regi. Vi fryktet nemlig at det kunne innebære unødvendig høye kostnader og misbruk av statlig 100 industrimakt. Det vi tenkte oss av statlig deltakelse den gang - i tillegg til oljeselskapet Hydro - var noe i likhet med vår tids Petoro. Det ble dannet i 2001, men er egentlig en fortsettelse av den dundrende økonomiske suksessen "Statens Direkte Økonomiske Engasjement (SDØE)", som ble skilt ut fra Statoil etter forslag fra den borgerlige regjeringen i 1985.

105

Da man i 1972 likevel etablerte Statens Oljeselskap - Statoil, forutsatte man klare skillelinjer mellom de forvaltningsmessige funksjoner som skulle ivaretas

av Industridepartementet og Oljedirektoratet, og de forretningsmessige funksjoner som skulle ivaretas av oljeselskapet. Men konstruksjonen av et helt statseiet oljeselskap som skulle ivareta statens økonomiske interesser gjorde dette idealet umulig. Det sosialistiske flertallet som man hadde frem til 1981 ga Statoil en rolle og midler som i stigende grad gjorde det til en kombinasjon av forretning, forvaltning, politisk organ og propagandamaskin. Den dynamiske Arve Johnsen som daglig leder av konsernet, i kombinasjon med den spesielt sakkyndige og innflytelsesrike partiveteranen Finn Lied som styreformann, gjorde effektiv kontroll fra svakere partifeller i departementet til en psykologisk umulighet. Duoen Arve Johnsen + Finn Lied ble mektigere i norsk oljepolitikk enn noen statsråd fra Arbeiderpartiet kunne bli.

120

For å begrense mulighetene for overmakt i dette statsselskapet etablerte man et system for parlamentarisk kontroll med det, med årlige stortingsmeldinger og debatter om hva oljeselskapet skulle gjøre. Det måtte bli illusorisk. Næringsdrift i samsvar med årlige stortingsdebatter er ikke noen god idé.

125 Nasjonalforsamlingen kom i praksis til å spille en rolle som høringsinstans for sine egne underordnede; en parodi på folkevalgt styring. Statseide forretningsforetak lar seg ikke forene med tanken om nasjonalforsamlingen som den reelt øverste myndighet over all statlig eiendom og virksomhet.

130 Det lyktes riktignok, tross det sosialistiske flertallets klokkertro på Statoil, å få prinsipiell enighet allerede tidlig i 1970-årene om at man dessuten skulle gi vilkår for videre utvikling av det allerede etablerte oljeselskap Hydro og det nye private Saga. Men noe som liknet den inntektsstrøm som Statoil ble sikret kunne de andre selskapene ikke drømme om. I motsetning til konkurrentene fikk nemlig Statoil, i perioden frem til den borgerlige maktovertakelsen 1981, privilegier som nærmest garanterte at statsselskapet ville få en fantastisk økonomi. Et slående eksempel var at staten brukte sin forhandlingsstyrke til å sikre Statoil 50 % eierandel i rørledningssystemene fra Phillipsgruppens store oljefelter på Ekofisk mot å investere 5 % av kapitalen. Av særlig stor betydning måtte det bli at før letingen begynte på de forskjellige feltene, kunne Statoil, gjennom sin spesielle kontakt med regjeringen, sikre seg særlig store andeler der utsiktene til å gjøre funn var best. Under letingen måtte de andre selskapene betale en del av Statoils leteknostnader. Og når funn var gjort, kunne Statoil få økt sine andeler ytterligere etterpå. Ved slike metoder ble det sikret andeler som det var knyttet særlig store muligheter og liten risiko til.

145

Systemet innebar at statlige verdier som ble tilført Statoil i stedet for å gå til statskassen, etterhvert kom frem i Statoils regnskaper som dets fortjeneste. Av denne "inntekt" fikk det beholde store beløp til eget bruk, slik at det fikk store mengder billig kapital.

Samtidig var Statoil statens rådgiver i forhold som berørte de andre oljeselskapene. Det ført til at de nødig ville komme i konflikt med Statoil. De minst "disiplinerte" var Norsk Hydro. Da Statoil ble som mektigst, fikk det stor betydning at Hydro hadde en sterk leder som Johan B. Holte. Hydroledernes arbeid for å sikre Hydro en rimelig rolle ved siden av Statoil, ga viktige argumenter for den minoritet blant de folkevalgte som ikke ville akseptere Statoil som overregjering uten parlamentarisk ansvar.

På eiernes, Stortingets, side, var den bedriftsøkonomiske forståelse så svak at det ble fremhevet som et tegn på suksess at bemanningen i statsselskapet vokste så sterkt. Blant oljeselskapets dyktige medarbeidere var også flere titalls informasjonsmedarbeidere. Statoil ble ledet av politikere, og drev oljepolitikk. Det bygget opp en stor og profesjonell "informasjonsavdeling" for å fremme sitt syn, før det var vanlig i norske bedrifter å satse på noe slikt. Denne avdelingen knyttet mange verdifulle kontakter, særlig i NRK, som på den tid hadde monopol, og ofte opptrådte som Arbeiderpartiets forlengede arm. De store og gode tallene for produksjon og regnskap ble utnyttet for alt de var verd, til å bygge opp myten om Statoils fabelaktige dyktighet.

Med de svære bruttobeløp som Statoil måtte få inn som "inntekter" i sine regnskaper, til tross for at det i betydelig grad dreiet som om å hente opp en formue som var gaver fra staten, ville de regnskapsmessige resultater se oppsiktsvekkende gode ut, selv om kostnadene ble høyere enn nødvendig. Når verdiene først var hentet opp, var det nærliggende å bruke dem til utbygging av selskapet, herunder også tiltak som ikke kunne bli spesielt lønnsomme, fordi alternativet var at pengene ville gå til statskassen. Det skapte en spesiell fristelse til å satse på tiltak som kunne øke selskapets størrelse og prestisje. "Imperiebygging" ble viktig ved siden av forretning. Pengerikeligheten i selskapet bidrog dessuten, sammen med kravene fra norsk industri om beskyttelse mot utenlandsk konkurranse, til sterk kostnadsstigning, som bredte seg til hele samfunnet. Den kunstige stimulans til oljerelatert virksomhet bidrog til utarming av annet fremtidsrettet næringsliv. Det øvrige samfunn måtte betale en høy pris for dette som så så strålende ut.

Det sosialistiske flertallet begeistring for Statoil førte til at det etterhvert ble sittende på en helt dominerende andel av all påviste eller sannsynlige
190 petroleumsforekomster på norsk område. Dette ene selskapet ville blitt en svært mektig stat i staten hvis det automatisk skulle ha stemmerett for alle statseide andeler i oljefelt, og få kanalisert en så betydelig andel av vårt lands samlede inntekter gjennom sine regnskaper. Det viste seg tidlig at det kunne bygge opp en maktbasis i vårt politiske liv som kunne bli sterkere enn regjeringens. Men i
195 1981 ble det borgerlig flertall i Stortinget, og i 1984 lyktes det for den borgerlige regjeringen å få vedtak om å overføre betydelige oljereserver fra Statoil direkte til staten, det allerede nevnte Statens Direkte Økonomiske Engasjement, forkortet SDØE, i stedet for å la Statoil disponere dem. Det ble faktisk også til fordel for Statoil selv at en reduksjon av dets privilegier økte presset for høyere effektivitet.
200 Bare Fremskrittspartiet gikk imot denne reformen som har fått så stor positiv betydning både rent økonomisk og for maktfordelingen i samfunnet.

Men arbeidet for å begrense Statoils makt og privilegier ble komplisert ved den politiske makt som selskapet som nevnt allerede hadde skaffet seg. Det hadde
205 svært innflytelsesrike venner både blant lokalpolitikere, som påvirket rikspolitikken, og i Stortinget. Dets rolle som kunde for bedrifter rundt kysten var betydelig. Dets "informasjon" hadde vært så vellykket at det hadde fått stor innflytelse også i borgerlige partier. De politiske realiteter betydde at man ikke kunne begrense Statoils privilegier mer enn at dets regnskapsmessige
210 kjempeoverskudd fremdeles ble sikret for mange år. Derfor måtte det ta lang tid å tvinge frem større kostnadsbevissthet i selskapet.

Den tilsynelatende suksess gikk, som man måtte vente, Statoilledelsen til hodet, og fikk den til å tro at den burde bygge ut Mongstadraffineriet for mangfoldige
215 milliarder, som ledd i sin "strategi". Det burde ha vekket til ettertanke at Hydro ikke ville være med, men Statoilentusiastene la knapt merke til det. De fikk NRKs hjelp til å latterliggjøre advarsler fra svært sakkyndig hold, og sikret seg flertall for prosjektet i Stortinget før regjeringen hadde utredet saken ferdig. Motstandere i den borgerlige regjeringen fant det derfor klokest å begrense den
220 potensielle skade ved å sette viktige vilkår for den gjennomføring som Statoil hadde overmakt til å få vedtatt i alle fall. Det sparte samfunnet for meget. Men utbyggingen av dette raffineriet førte likevel til samfunnsmessig tap på rundt 10 milliarder kroner i pengeverdien mot slutten av 1980-tallet. Arve Johnsen måtte gå av, tross forsøk fra regjeringen Harlem Brundtland på å beskytte partifellen.

Da Harald Norvik overtok lederstillingen i Statoil ble det klart at ikke bare Mongstad, men store deler av statsbedriften hadde vesentlig høyere kostnader enn nødvendig. Det var først og fremst selve konstruksjonen, med rent statlig eierskap, uten aksjemarkedets kritiske søkelys, som hadde forhindret at virkeligheten ble klarlagt, før Mongstadskandalen tvang frem en grundigere analyse. Et delprivatisert Statoil har mindre makt enn et heleiet statsselskap, men fremdeles stor.

Det var borgerlige krav som førte til at man i tillegg til helstatlige Statoil og halvstatlige Hydro gjennom 1970- og 80-årene også fikk rimelige vilkår for det private Saga Petroleum, som et tredje norsk oljemiljø. Mot slutten av 1990-årene kunne man nok si at ett av de viktigste hensyn som lå bak kravet om et helt privat norsk oljemiljø i tillegg til de to andre ikke lenger forelå like sterkt som før. Men et flertall i Stortinget ville ha det slik likevel. Da vedtok organer som på 1990-tallet var blitt et utvidet overstyre for norsk oljepolitikk, nemlig ledelsen i Hydro og Statoil, å oppheve Stortingets forutsetninger, og sluke Saga. Samtidig valgte Hydro en form som opphevet Stortingets forutsetning om statens aksjemajoritet i Hydro. Slik jeg ser det var resultatet av disse to bedriftenes styring på tvers av den statlige eierens retningslinjer gunstig i akkurat dette tilfelle, men som demonstrasjon av bedriftlederes makt og folkevalgtes avmakt er saken likevel interessant.

Oljeindustriens økte innflytelse over det politiske system kom også til uttrykk i endrede holdninger til langsiktig ressursforvaltning. Da Norge ble en oljenasjon, ble man enige om at man av hensyn til norsk økonomi, og for å sikre at virksomheten ville vare lenge, burde holde et "moderat tempo" i tømningen av ressursene. Trygve Bratteli spilte som statsminister en betydelig rolle i denne prosessen for langsiktighet. Målet ble en begrensning til 90 millioner "tonn oljeekvivalenter" om året. Produksjonen lå under dette til og med 1988. Da hadde den teknologiske utviklingen ført til at dette "taket" var blitt uhensiktsmessig. Men i stedet for å utvikle metoder for å regulere tempoet under de nye forhold, og skape en viss harmoni mellom oljepolitikken og Norges offisielle holdning til miljøproblemene, lot regjeringene Harlem Brundtland produksjonen av den største forurensen av atmosfæren, nemlig olje, vokse temmelig uhemmet. Dermed bidrog Norge mer enn det som var uunngåelig til å holde prisene nede, og forbruket og forurensningene oppe.

265 Tankegangen bak denne holdningsendringen ble illustrert av daværende energiminister Jens Stoltenberg i "Dagens Næringsliv" 28.05.94: "Jo større frykt du har for risiko, desto raskere pumper du ut oljen. Har du pumpet opp oljen, kan du plassere pengene i mindre risikofylte plasseringer enn olje." I samsvar med denne oppfatningen ble produksjonen økt til over det dobbelte av det
270 tidligere omforente "moderate tempo". Denne norske politikken medvirket til priskrakket i 1998. Da holdt man på med så store investeringer på norsk sokkel at et fall i aktiviteten i alle fall måtte komme. Prisfallet for olje forsterket nedgangen i investeringene, og situasjonen ble kritisk også i leverandørindustrien. Man fikk se at sosialdemokratenes omvendelse fra
275 statsdirigisme til markedsliberalisme var gått for langt på dette område.

Senere har man jo fått se at også forestillingen om at det er risikabelt ikke å hente opp mest mulig olje så fort som mulig, ikke bare er i strid med miljøinteressene, men også tvilsom samfunnsøkonomi. Selv om ingen kan si noe rimelig sikkert
280 om verdiutviklingen for oljereservene under havet, virker det mer sannsynlig at deres verdi vil stige enn at den vil synke. For bedrifter kan det likevel være bedriftsøkonomisk ønskelig å hente den opp så fort som mulig. Her foreligger en ulikhet i bedriftsøkonomiske og samfunnsøkonomiske kalkyler. Økte inntekter i en fjernere fremtid spiller liten rolle bedriftsøkonomisk, men må
285 regnes som meget viktig samfunnsmessig sett. Dette leder frem til at de politisk ansvarlige kan måtte bremse industriens tempoønsker. Men det ser ut som industriens innflytelse har vært betydelig også når det gjelder slike spørsmål.

Gasskraftsaken kaster etter mitt skjønn også lys over interessante maktforhold.
290 Der lyktes det for en velfinansiert og talefør industrilobby å få et flertall til å tro på en analyse som viste at gasskraft ville erstatte kullkraft, men som grovt undervurderte den virkning økt tilbud av kraft får på forbruket, og undervurderte andre miljøvirkninger. De hadde til og med den frimodighet å kalle sine prosjekter for mer unatur for "Naturkraft" og hadde tydeligvis stor
295 suksess med dette misvisende navn. Etterhvert ble jo initiativtakerne selv mer klar over noe som de burde ha forstått bedre enn andre, nemlig ulønnsomheten ved prosjektet. Men nå har man tydeligvis fått gode muligheter for å skape en illusjon om samfunnsøkonomisk lønnsomhet ved å la gasskraftverkene slippe å betale for den skaden de volder ved utslipp av klimagasser.

300

De vanskeligste politiske fremtidsoppgavene for å sikre utviklingsmulighetene for norsk oljevirksomhet vil møte oss i Nordområdene. Mens arbeidet for å sikre

våre rettigheter til ressursene som nevnt lyktes svært godt i Nordsjøen og
305 Norskehavet, er man blitt sittende med to uløste kjempeproblemer i nord.

Man har ikke fått noen internasjonal anerkjennelse av vårt syn at
Svalbardtraktaten ikke gjelder mellom territorialgrensen og 200 mil-grensen.
Eller med andre ord: De fleste land anerkjenner ikke at vi kan gi noen
310 fortrinnsrett til norsk virksomhet i dette gigantiske havområdet.

Og fremfor alt: Man møter det voksende problem som følger av at man i 1978
utsatte på ubestemt tid avklaringen av delelinjen i forhold til Sovjetunionen.
Det var jo nemlig det man gjorde ved den såkalte "Gråsoneavtalen", som ble
315 fremforhandlet av havrettsminister Jens Evensen med Arne Treholt som hans
viktigste politiske medarbeider. Risikoen for at den skulle føre til at man ikke
ville få noen endelig deling i tide - slik som det faktisk skjedde - førte til at
Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet stemte mot ratifikasjon av denne
såkalte "midlertidige" avtalen da den kom til Stortinget i 1978.

320 At en slik avtale i det hele tatt kunne komme i stand skyldtes blant annet at
ansvaret for nordområdepolitikken var delt mellom en havrettsminister og
utenriksministeren. Det var vel kjent at utenriksminister Frydenlund delte våre
betenkeligheter mot havrettsministerens behandling av saken, men
325 havrettsministeren skapte en situasjon som gjorde det umulig for
utenriksministeren å gripe inn i tide. Og så følte regjeringen seg tvunget til å
bruke det sosialistiske flertallet til å få avtalen ratifisert, med det resultat at den
"midlertidige" avtalen gjelder fremdeles - 27 år senere.

330 Det er tankevekkende at det nå er kommet forslag å gjenta en slik deling av et
sammenhengende ansvarsområde, ved forslaget om at en eventuell "rødgrønn"
regjering til høste skal ha en egen minister for nordområdene. Det er et opplegg
for ny sprikende opptreden fra norsk side, med tilsvarende økt risiko for at vi
taper i dragkampen - igjen. En begrunnelse for forslaget er at delingen mellom
335 utenriksministeren og havrettsministeren virket så gunstig på 1970-tallet! Slike
myter kan få fatale følger.

De uløste problemer i nord - i forhold til stater med langt større makt og
innflytelse enn Norge - innebærer at Norge må styrke sin posisjon ved å vinne
340 mer støtte til sine posisjoner. USA har fått nye motiver for ikke å støtte Norge i
eventuelle uoverensstemmelser med Russland. Vi må finne flere allierte i saken.

EU eneste aktuelle solide støtte.

345 Utsikt til at oljeprisene i fremtiden stort sett vil ligge høyere enn man har regnet
med hittil, innebærer samfunnsøkonomiske grunner til å gå langsomt frem med
petroleumsproduksjon i nord. Reserver under havbunnen kan bli mer verd enn
petroleum omgjort i penger. Men vi må også ta hensyn til at det kan skape
irritasjon i oljeimporterende land - først og fremst verdens største oljesluser
350 USA, som er sterkt opptatt av økt produksjon på kort og mellomlangt sikt.
Samtidig er det viktig å utvikle kompetanse til å kunne delta i russiske
nordområder - dersom de skulle åpne for ikke-russiske deltakere. En avveining
bør formentlig lede frem til at vi bør "ile langsomt" når det gjelder aktiviteten i
de anerkjente norske nordområdene.

355 Selv om det akkurat nå ser ut til at petroleumsvirksomheten kan gi solide
inntekter i noen årtier til, kan de økonomiske problemene for Norge etter
oljealderen antakelig bli langt større enn debatten hittil har kunnet gi inntrykk
av.

360 Dette henger sammen med at vi har mistet svært meget av vårt
konkurransutsatte næringsliv, utenom det som er avhengig av olje eller andre
begrensede naturressurser. Dessuten vil nedgangen i fødselstallene fra midten av
1970-årene vil skape både en voldsomt økt forsørgelsesbyrde for hver person i
365 arbeidsfør alder, og sterkt økte utgifter og personellbehov i aldersomsorg og
helsevesen.

Dette innebærer at Norge må løse flere kjempeproblemer samtidig:

370 - Utvikling av andre næringsveier til erstatning av oljenæringen og de som er
avhengige av den.

- En effektivitet som gjør det mulig å drive nok næringsliv med så få
medarbeidere at det blir nok folk disponible til de økte behovene i
375 omsorgsyrkene.

- Økning av fødselstallene med omtrent 15 prosent, hvis man vil opprettholde
den arbeidsdyktige norskfødte befolkning på lengre sikt.

380 - Finansiering av nesten fordoblede pensjonsutgifter, vel å merke fordoblet som

andel av landets samlede inntekter.

385 Dette skal ikke være et foredrag om pensjonssaken. Men for sammenhengen med Norges økonomiske problemer etter oljealderen må jeg nevne noen tall:

390 Selv om man skulle klare å gjennomføre så store innsparinger som Pensjonskommisjonen foreslo, må man regne med at pensjonsutgiftene - sum av alder og uførhet - ville stige fra om lag 9 % av BNP i dag til om lag 17 % i 2050.

Hvis man så trekker fra økte skatteinntekter fra pensjonistene, vil det gjenstå behov for økte offentlige inntekter som svarer til omtrent 10 % av de privates andel av samfunnets inntekter - inklusive slikt som er skattefritt i dag. Så kommer i tillegg finansieringen av de økte utgifter til helsevesen og
395 aldersomsorg og utgifter til å øke barnetallene hvis man ønsker å opprettholde befolkningen. Og eventuell sterkere økonomisk vekst enn man har regnet med, vil ikke lette denne finansieringsbyrden vesentlig, fordi vi har innarbeidet økonomiske rettigheter og ordninger som betyr at sterkere økonomisk vekst betyr omtrent like sterk vekst i utgiftene.

400 Men erfaring viser at slike skatteforhøyelser som dette tilsier, vil redusere den økonomiske veksten, og hindre etablering av den nye virksomhet som trengs for å erstatte oljeinntektene.

405 Oppsparte reserver vil lette problemene. Men de er ikke så store som man later til å tro, i forhold til behovet. Når Oljefondet + Folketrygdfondet er gjort om til pensjonsfond, vil det fremdeles være klart mindre enn det Folketrygdfondet som man mente at man måtte bygge opp, da man vedtok Folketrygden i 1966. Tross oljeinntektene er altså fondene blitt mindre, og de fremtidige utgiftene
410 meget større, enn man regnet med den gang.

Dett viser at man, for å klare utgiftene i fremtiden, bør sette til side mer av oljeinntektene enn man gjør i dag.

415 Enda viktigere: Økt bruk av oljeinntekter gir økt press på kostnadsnivå, rentestigning, kronekursstigning og utryddelse av resterende konkurranseutsatt virksomhet. Man må føre en mer, ikke mindre stram finanspolitikk.

Samtidig må vi, blant annet for å sikre inntekter i fremtiden, bevare nasjonal

eiendomsrett til andre naturresurser (vannkraft).

Og fremfor alt: Vi må satse på kunnskaper og forskning.

425

Kilde

Fra privat arkiv

Emner

Foredrag, Oljevirkksomhet, Økonomi

430

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/oljerikdommen-og-tiden-etter>

435

440

445

450

455